

УДК 371.15+377.112.4+371.13+378.22

МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Княжева І. А.

У статті автором визначена сутність методичної підготовки майбутніх викладачів педагогічних дисциплін в умовах магістратури і принципи побудови її змісту; виявлені основні функції, структура і можливі результати такої підготовки.

Ключові слова: методична підготовка, майбутні викладачі, магістратура, педагогічні дисципліни.

В статье автором определена сущность методической подготовки будущих преподавателей в условиях магистратуры и принципы построения ее содержания; выявлены основные функции, структура и возможные результаты такой подготовки.

Ключевые слова: методическая подготовка, будущие преподаватели, магистратура, педагогические дисциплины.

The author of the article defines the essence and principles of methodological preparation of prospective teachers of pedagogical disciplines in the framework of MA courses and describes the main functions, structure and possible results of such preparation.

Key words: methodological preparation, prospective teachers, MA course, pedagogical disciplines.

Стратегічні орієнтири модернізації вітчизняної системи вищої освіти як важливого інструмента розвитку сучасного суспільства націлюють її на необхідність підготовки майбутніх викладачів як висококваліфікованих професіоналів, здатних до культуровідповідної, культуротворчої діяльності в умовах постійного реформування системи освіти, інтенсивного народження й застарівання наукової інформації, педагогічних технологій. Це зумовлює важливість методичної підготовки майбутніх викладачів, адже сьогодні не викликає сумніву, що недостатня увага цій проблемі призводить до падіння якості педагогічної діяльності, зниження її ефективності, до прояву інших різноманітних проблем.

У більшості наукових робіт (К. Авраменко, С. Архангельський, Л. Арчажнікова, Н. Дем'яненко, І. Кобиляцький, Л. Кондрашова, В. Сластьонін, Л. Сущенцева, Л. Хомич, В. Шарко та ін.) методична підготовка розглядається як самостійний складник, структурний компонент системи професійної підготовки педагога, що має якісну визначеність. Розкриттю її форм і змісту присвячена ціла низка досліджень (Ю. Бабанський, Л. Блудова, А. Богуш, М. Гришин, В. Краєвський, Л. Кондрашова, М. Красовський, В. І. Лозова, О. Новиков, І. Шалаєв, Т. Яковлева та ін.). Особливості методичної підготовки магістрантів різних спеціальностей у царині їхньої професійно-педагогічної підготовки розкрито в наукових дослідженнях Н. Верещагіної, С. Вітвицької, О. Гури, І. Ісаєва, Ю. Подповетної, В. Сластьоніна та ін. Попри це необхідно зауважити, що проблема методичної підготовки майбутніх викладачів педагогічних дисциплін покищо представлена фрагментарно і потребує теоретичного дослідження та практичного розв'язання.

Метою статті є визначення сутності методичної підготовки майбутніх викладачів, з'ясування її основних функцій, змісту, структури і можливих результатів.

Залежно від аспекту розгляду, цілей, завдань, рівня методична підготовка майбутніх педагогів може бути представлена як: сукупність методичних знань, умінь, навичок і особистісних якостей; комплекс елементів навчального плану, що забезпечують методичну підготовку (навчальні дисципліни, педагогічна практика, курсові і кваліфікаційні роботи, самостійна робота студентів); поетапний процес методичної підготовки; системна єдність методичної підготовки і професійно-методичної

діяльності; як дидактичний процес, що характеризується метою, змістом, педагогічним інструментарієм і результатом [6, с. 133].

Методична підготовка розглядається в дослідженні К. Авраменко [1] як системоутворюючий компонент професійної підготовки педагога; як самостійна динамічна і комплексна система, що відбиває її зміст, структуру та функції; як підсумок, що визначає рівень засвоєння методичних та інтегративних знань і умінь, сформованість професійно-методичних навичок.

Л. Таланова [10] розуміє методичну підготовку як процес формування і збагачення настанов, знань і умінь, необхідних тим, хто навчається, для адекватного виконання професійно орієнтованих методичних завдань. Як процес навчання і самонавчання майбутніх педагогів до здійснення ними методичної діяльності, основаної на наукових досягненнях з педагогіки, психології, теорії і методики навчання, розглядає методичну підготовку Н. Верещагіна [3]. Названі визначення є найбільш поширеними в науковій літературі і, на нашу думку, доповнюють один одного, розкриваючи різноманітні аспекти складного феномену, яким є методична підготовка.

Функціями методичної підготовки, реалізація яких забезпечує її якість, визначаються:

- інтегративна (як здатність поєднувати всі компоненти професійної підготовки педагога, а також дані суміжних наукових знань у процесі аналізу й обґрунтування ефективних шляхів кожного з етапів навчання);
- культурологічна (дозволяє виявляти інтегративні зв'язки методик – як компонентів досліджуваного напрямку – із загальною культурою, освіченістю педагога, національними та загальнолюдськими цінностями суспільства);
- аксіологічна, що виступає підґрунтям гуманістичної спрямованості педагогічного процесу;
- прогностична (визначає місце і завдання методичної підготовки в системі неперервної професійно-педагогічної освіти);
- інноваційна (сприяє запровадженню інтуїтивних і прогнозованих новацій у педагогічний процес);
- діагностична (вивчає фактичний стан методичної підготовки як складника професійної підготовки педагогічних кадрів);
- регулятивна (розкриває специфічні завдання, принципи, зміст, форми, методи навчання);
- моделююча (полягає в проектуванні й експериментальній перевірці новітніх освітніх моделей) [1].

Загальновідомим є той факт, що з уведенням ступеневої вищої освіти саме магістратура є найбільш масовою формою підготовки майбутніх викладачів, адже згідно з чинним законодавством посади педагогічних і науково-педагогічних працівників можуть обіймати особи з повною вищою освітою, які пройшли спеціальну педагогічну підготовку.

Магістр педагогічної освіти – це освітньо-кваліфікаційний рівень педагогічного працівника, який оволодів поглибленими фундаментальними психолого-педагогічними і фаховими знаннями інноваційного характеру; набув досвіду застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних педагогічних і науково-дослідних завдань в освітній галузі [4].

У перекладі з латини "магістр" (magister) – це вчитель, голова, керівник. Це первинне значення доводить, на наш погляд, влучність вибору терміна, що підкреслює штучність, елективність, високий ступінь індивідуалізації магістерської підготовки і високі вимоги до особи, яка здобула цей освітньо-кваліфікаційний рівень. Магістерська підготовка має забезпечувати вирішення таких завдань оновлення вищої школи, як формування сучасних викладачів, здатних до реалізації випереджальних функцій освіти в розвитку суспільства, досягнення нової якості вищої педагогічної освіти, що визначається відповідними освітньо-професійними програмами і державним стандартом, затвердженими Кабінетом Міністрів України та визначальними критеріями освіти в рамках Болонського процесу. Державний стандарт визначає, що випускник, який отримав кваліфікацію магістра педагогіки, має бути готовим: вирішувати освітні і дослідницькі завдання, орієнтовані на науково-дослідну роботу в предметній галузі знань; використовувати сучасні педагогічні технології та методи наукових досліджень, що застосовуються в галузі психолого-педагогічної

освіти; аналізувати результати навчання; проектувати і реалізовувати у практиці навчання новий зміст навчальних предметів та освітньо-професійних програм на рівні, що відповідає прийнятним освітнім стандартам; діагностувати рівень освіченості студентів; створювати творчу атмосферу освітнього процесу; виявляти взаємозв'язки науково-дослідного і навчального процесів у вищій школі, можливостей використання власної наукової роботи як засобу вдосконалення освітнього процесу.

Методична підготовка майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології в Державному закладі "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського" є наскрізною і здійснюється протягом усього періоду навчання студентів у магістратурі з урахуванням особливостей напряму підготовки ("Педагогічна освіта") і спеціальності ("Дошкільна освіта"). Вона передбачає вивчення психолого-педагогічних дисциплін, методик викладання навчальних предметів, проходження викладацької (асистентської) практики. Педагогічна практика є обов'язковим складником освітньої програми професійної підготовки магістрантів до виконання функціональних обов'язків викладача педагогічного ВНЗ, який активізує механізми ефективного освоєння майбутньої професійної діяльності, сприяє відкриттю в ній власних культурних сенсів. У ході педагогічної практики магістрантів у ВНЗ реалізуються такі завдання, як-от: формування умінь і навичок організації навчальної, виховної, методичної та науково-дослідної роботи зі студентами спеціальності "Дошкільна освіта"; розвиток здатності самостійно проектувати педагогічний процес з навчальної дисципліни, обраної для викладання; розвиток здатності обирати оптимальну стратегію викладання педагогічних дисциплін залежно від мети і завдань навчання та рівня підготовки студентів; становлення умінь добирати і розробляти сучасні методи і технології викладання навчальної дисципліни відповідно до сучасних вимог програми професійної підготовки педагога з дошкільної освіти; підготовка до організації і проведення різних видів навчальних занять, самостійної роботи студентів, контролю за їхніми навчальними досягненнями з використанням інноваційних технологій і активних методів навчання; розвиток умінь аналізувати навчальний процес педагогічного ВНЗ з психолого-педагогічних позицій на основі принципів професійно-педагогічної освіти сучасного вищого навчального закладу; сприяння успішній соціальній і професійній адаптації майбутнього фахівця; розвиток індивідуальних творчих здібностей магістранта, його професійно-педагогічної культури й особистісного потенціалу; розвиток методичної культури майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології, виховання стійкого інтересу до майбутньої професійної діяльності. Розв'язання цих завдань сприяє покращанню якості їх методичної підготовки.

Традиційно у структурі методичної підготовки майбутніх викладачів виділяються мета, завдання, зміст, принципи, методи, засоби, форми організації навчальної діяльності студентів, моніторинг якості їхньої підготовки.

Зміст методичної підготовки має відображати шляхи формування умінь і навичок самостійного отримання нових знань, досвіду викладацької діяльності та самовдосконалення, перспективи професійного зростання майбутніх викладачів в умовах магістратури. Відбір змісту методичної підготовки зумовлений основними принципами розвитку педагогічної освіти у системі двоступеневої підготовки спеціалістів вказаного профілю, а саме: безперервності, гуманістичної спрямованості, демократизму, відповідності потребам особистості і суспільства, варіативності, інноваційності, фундаменталізації і професійної спрямованості, взаємної доповнюваності. При цьому інноваційність розглядається як комплексна діяльність щодо створення, засвоєння, використання та розповсюдження нововведень, яка допомагає перевести систему освіти із режиму функціонування в режим розвитку.

Гуманістична спрямованість методичної підготовки передбачає її альтернативність, запровадження варіативних компонентів змісту освіти, забезпечення можливостей і передумов для широкого вибору форм, методів, засобів навчання та виховання, які задовольнили б духовно-освітні запити особистості, що має забезпечити: утвердження пріоритетності загальнолюдських цінностей; загальнокультурний розвиток особистості майбутнього педагога, здатного перетворювати його на соціально-культурну програму індивідуального розвитку; становлення творчої особистості майбутніх педагогів, формування їхньої здатності до саморозвитку, самореалізації і самоосвіти; утвердження магістранта в ролі суб'єкта навчального процесу, його активного і свідомого учасника.

Реалізація принципу фундаменталізації у поєднанні з професійною спрямованістю передбачає: впровадження блоків педагогічних дисциплін як єдиного комплексу наук про освіту, навчання і виховання людини, що дають педагогу змогу задовольнити потреби суспільства у висококваліфікованих фахівцях, підвищення академічного, наукового рівня педагогічних програм з урахуванням їх випереджального характеру стосовно суспільного життя і визначаючих групу ключових завдань методичної спрямованості, що є актуальними в сучасній вищій освіті [2].

Принцип взаємної доповнюваності характеризує специфіку взаємозв'язку різних форм і видів методичного знання, необхідного для вирішення ключових професійно-методичних завдань, розв'язання яких потребує діяльність викладача педагогічних дисциплін вищої школи.

Виокремлення результату методичної підготовки студентів педагогічних вищих навчальних закладів, як свідчить аналіз наукових досліджень, значною мірою залежить від методологічного підходу, що обирає автор, здійснюючи науковий пошук. Так опертя на діяльнісний підхід дозволяє визначити результатами методичної підготовки "оволодіння діяльністю, зумовленою структурою і функціями методики навчання предмета" [8]; інтегративний підхід – формування необхідних методичних знань і умінь, що впливають на перебудову структури професійного мислення, готовності до самоосвіти і самопроєктування [6]; компетентнісний підхід – здобуття методичної компетентності; системний – сукупність функціональних і структурних компонентів, взаємодія яких породжує інтегральне особистісне утворення – методичну готовність [7].

Використовуючи теорію Б. Гершунського [5] про структуру й етапи результативності освітньої діяльності і керуючись індуктивною логікою сходження від умовно низьких до більш високих ступенів особистісних освітніх надбань, результати методичної підготовки представляємо у вигляді наступних ієрархічних "сходинок".

Перша – це методична грамотність як мінімально необхідний рівень методичних знань, умінь, навичок, творчих, світоглядних і поведінкових якостей особистості, необхідний для здійснення методичної діяльності; основа, стартові можливості для наступного розвитку.

Друга сходинка, що близька до попередньої, але вирізняється кількісними характеристиками своїх складових (об'ємом, широтою і глибиною відповідних знань, умінь, навичок, світоглядних і поведінкових характеристик) – методична освіченість.

Третя – методична компетентність, до змісту якої, за Н. Кузьміною, входить володіння різноманітними методами навчання, знання психологічних механізмів засвоєння знань і вмінь у процесі навчання. Н. Соловова представляє її як інтегративну характеристику особистості, що відображує системний рівень володіння методичними знаннями, уміннями діагностувати результати досягнення мети навчання, проєктувати методики і технології навчання, освоювати інноваційні технології, відбирати інноваційний зміст навчання, проводити моніторинг результатів навчання та якості освітньої діяльності [9, с. 53].

В. Шаган методичну компетентність також вважає інтегральною професійно-особистісною характеристикою педагога, вираженою в його готовності виконувати професійні функції і досягати високих результатів у педагогічній діяльності, реалізуючись в ній особистісно та професійно [11, с. 11].

О. Таможня розглядає методичну компетентність як результат методичної підготовки майбутнього педагога, що виражається в його особистісній і функціональній готовності ефективно виконувати всі види професійної діяльності, що визначаються функціональною структурою методичного мислення. Фактично в дослідженнях О. Таможньої та В. Шаган поняття "методична компетентність" і "методична готовність до здійснення професійної діяльності" розглядаються як синоніми, хоча, як відомо, це не відповідає дійсності.

Взаємозв'язок теоретичної і практичної складової методичної компетентності, необхідність особистісно усвідомленого ставлення до методичної діяльності є тими маркерами, що присутні в усіх підходах до визначення даного феномену. Методична компетентність передбачає здатність викладача до усвідомлення закономірностей своєї професійної діяльності і створення моделі переходу теорії в педагогічну практику.

Наступна сходинка – методична культура, що передбачає вихід на рівень культури як "вищого прояву людської освіченості і професійної компетентності", на

якому може в найповнішому виді виразитися людська індивідуальність [5, с. 64]. Саме вона дозволяє майбутньому викладачу не починати свій шлях у професії із "професійної робінзонади", не тільки користуватися колективною мудрістю попередників, бути не лише пасивним її споживачем, а бути генератором, виробником власного досвіду, нових культурних цінностей.

Методичну культуру майбутнього викладача розуміємо як системне динамічне особистісне утворення, що виявляється в його здатності до рефлексивного осмислення, привласнення, відтворення і продукування ціннісних сенсів та змісту методик і технологій викладання педагогічних дисциплін у вищій школі.

Особистісне утворення розуміється нами не стільки як певний ідеальний образ, скільки як рух до нього майбутнього викладача, здатного до саморозвитку й орієнтованого на оптимальну модель такого розвитку.

Методичну культуру майбутнього викладача розуміємо як особистісне утворення, оскільки вона розглядається в контексті його власного розвитку. Впродовж набуття свого життєвого і професійного досвіду, через його рефлексію, завдяки отриманим у процесі професійно-педагогічної підготовки знанням, які стають особистим надбанням лише тоді, коли проходять через афективно-ціннісні фільтри особистості, відбувається привласнення існуючих у суспільстві методико-педагогічних традицій, норм, правил, цінностей, теорій. Проте це привласнення набуває культуровідповідності і особистісного сенсу лише тоді, коли відбувається в контексті культури, включає не лише "сталу" культуру (як певний соціальний досвід, що зафіксовано в проектах змісту освіти (за Ю. Сенько)), а й живе знання, яке має, за Г. Батищевим, "сліди" тієї професійної діяльності, в якій він був отриманий, досвід безпосередніх учасників педагогічного процесу (студентів і викладачів). Адже привласнювати, засвоювати, за І. Сеченовим, означає з'єднувати, зрощувати продукти суспільно-історичного досвіду інших із власним, індивідуальним досвідом майбутнього викладача. Тоді і виникає методична культура як особистісне утворення.

Методична культура являє собою особистісне утворення, яке допомагає викладачеві серед величезного розмаїття існуючого методичного інструментарію, що був розроблений і застосований в умовах, які суттєво різняться між собою, у країнах із власними освітніми традиціями й ідеалами, у різні історичні періоди і для особливих освітніх потреб, визначити інваріантні ідеї і знайти варіативні способи їх застосування у кожній конкретній освітній ситуації.

Таким чином, найвищим результатом методичної підготовки майбутніх викладачів є формування і розвиток їхньої методичної культури.

Отже, методична підготовка зближує загальнопедагогічний і спеціальний напрями вишівської професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів педагогічних дисциплін, що дозволяє їм поєднувати теоретичні знання з уміннями їх застосовувати для вирішення відповідних практичних завдань, забезпечує розуміння теорії і досвіду навчання та володіння необхідними для його відтворення педагогічними методиками і технологіями, теорію та практику в навчально-виховному процесі вищої педагогічної школи.

Література

1. Авраменко К. Б. Методична підготовка вчителів початкових класів у педагогічних навчальних закладах України (1956–1996) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Авраменко К. Б. – К., 2002. – 22 с.
2. Богданова І. М. Концепція оновлення процесу професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів в умовах впровадження інноваційних технологій / І. М. Богданова // Матеріали конференції "Образование в современном обществе: проблемы, теория, практика". (Одесса, 25–27 сентября 1996 г.). – Одесса, 1996. – С. 17–20.
3. Верещагина Н. О. Методическая подготовка бакалавров и магистров в области естественнонаучного образования: методология, теория и перспективы : монография / Н. О. Верещагина. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2011. – 156 с.
4. Викладач вищої школи: психолого-педагогічні основи підготовки / О. Г. Мороз, О. С. Падалка, В. І. Юрченко ; за заг. ред. академіка О. Г. Мороза. – К. : НПУ, 2006. – 208 с.
5. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века : (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б. С. Гершунский. – М. : ИнтерДиалект, 1997. – 697 с.

6. Зеленко Н. В. Методическая подготовка учителя технологи / Н. В. Зеленко // Высшее образование в России. – 2006. – С. 132–134.

7. Земцова В. И. Система методической подготовки учителя / В. И. Земцова // Наука и школа. – 2002. – № 3. – С. 2–7.

8. Саранцев Г. И. Методическая подготовка будущего учителя в современных условиях / Г. И. Саранцев // Педагогика. – 2006. – № 7. – С. 61–68.

9. Соловова Н. В. Методическая компетентность преподавателя ВУЗа / Н. В. Соловова // Вестник Российского государственного университета им. И. Канта. – 2010. – Вып. 5. – С. 52–59.

10. Таланова Л. Г. Методическая подготовка будущих учителей к методической деятельности : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Людмила Григорьевна Таланова. – Одесса, 1997. – 224 с.

11. Шаган В. С. Педагогическое сопровождение процесса развития методической компетентности преподавателя колледжа : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / В. С. Шаган. – Ижевск, 2010. – 24 с.